

RECENZE

JAK CHATY A CHALUPY VYPRÁVĚJÍ ČESKÉ DĚJINY

Tomáš Kavka

Petra Schindler-Wisten, *O chalupách a lidech. Chalupářství v českých zemích v období tzv. normalizace a transformace, Karolinum. Orální historie a soudobé dějiny, Praha 2017.*

Fenomén masového tzv. druhého bydlení v podobě chataření a chalupaření je spjat s moderními dějinami volného času. Jeho vývoj v českém prostoru je ve srovnání se světem zcela specifický a považuji za velmi záslužný čin vydání knihy, která se jeho zejména poválečnému vývoji v plné šíři věnuje. Její autorka zvolila cestu odvyprávění celého příběhu počínaje prehistorií letních sídel a bytů české elity 19. věku a glo-sou dotýkající se takzvané třetí generace aktérů masového chalupaření a chataření dnešních dnů konče. Kniha nepřináší velké dějiny a pohybuje se na pomezí historické antropologie, sociologie a etnografie. Ačkoli je z velké části založena na výpovědích aktérů metodou oral history, zcela absentují konkrétní ústřední postavy. Až na zmínku o několika veřejných činitelích, kteří chalupaření propadli (Havel, Štrougal, Werich apod.), se zde vůbec jména a příjmení postav nevy-skytují. I narátoři zůstávají anonymizovaní, nicméně souvislému příběhu to vůbec nevádí.

Vlastně hlavní postavou je sama autorka. Hned v úvodu přiznává, že si od dětství svojí chalupářskou zkušeností prochází a naznačuje tak, že celý děj prožíváme s „insiderem“, který má předpoklad snadného přístupu k narátorům i před-běžného vhledu do zkoumaného tématu. Mnohé problémy i nesnáze spojené s kultivováním chat ve svém životě sama prožívala a náleží tak do kategorie, kterou popisuje; děti chalupářů, tvořící generaci, jež v přítomnosti rodičů v druhém bydlení vyrostla a má i nejlepší předpoklady předávat ko-nička dále své současné rodině. Ačkoli se v knize její zkušenost s dalšími osudy prolíná a ustupuje, nelze pominout, že píše osobní příběh, který také dlouho – více než 15 roků – pečlivě rozvíjela. Od práce na svém dizertačním projektu, až do jeho knižní podoby letošního roku 2017, kdy jej předložila široké veřejnosti. První rozhovory s chalupáři, které v tomto rámci vedla, jsou totiž již z roku 2002. V případě formování české školy oral history tak lze Petru Schindler-Wisten zařa-

dit mezi průkopnice formující první sbírky i metody tohoto oboru v České republice.

Kniha přitom nabízí tradiční chronologické členění. Po úvodní kapitole, v níž autorka srovnává specifika druhého bydlení v České republice se situací ve světě, následuje několik časově na sebe navazujících statí vymezených významnými daty české historie jako zlomy postoje k druhému bydlení. Od výše zmíněných letních bytů, přes poválečná státní specifika volného pohraničí a vlivu komunistické moci dovolující rozvinout chalupářský fenomén, až po obrovský boom za normalizace a obnovenou vlnu zájmu spjatou s několika posledními roky. Chronologický tok textu následně v dalších kapitolách doplňují tematické kategorie, které mají přiblížit kulturu zformovanou chalupařením. Jde o oblasti jako motivace k chalupaření a chataření, jeho pojetí jako životního stylu, problematiku stavby a opravy druhého bydlení nebo vzájemné sousedské vztahy, které nezbytně chalupářský svéráz ovlivňují.

Hned na prvních stránkách autorka spojuje genezi chalupaření s kategorií volného času zformovanou v průběhu 19. století jako touhu po úniku před industrializací a moderní městskou civilizací. Tehdy si začaly společenské elity hledat venkovské oázy klidu, jakož střední i chudší vrstvy započaly s aktivní příměstskou turistikou. Ta od počátku dvacátých let 20. století nacházela svou podobu v trampingu a budování jednoduchých sdílených příbytků v přírodě. Autorka toto období nazývá „dřevní érou“. Při popisu zde vychází z odborné literatury, nicméně se ukazuje, že nejde o její hlavní téma, když například jednoho z průkopníků „trampských studií“ mylně nazývá Jiřím Pohůnkem, zatímco se jedná o Jana Pohunka.¹

Zvláštní českou cestu chalupářství pak začíná po druhé světové válce. Vlastně již odsud vede souvislý příběh „moderní éry“, který ve vlnách většího či menšího zájmu trvá

¹ Jan Pohunek, tč. vedoucí oddělení etnografie Historického muzea Národního muzea v Praze, autor množství studií k tématu trampingu, např. i v tomto čísle periodika. V knize viz s. 38.

² O rekreacích více Alžběta Čornejová, *Dovolená s poukazem. Odborové rekreace v Československu 1948–1968*, Praha 2014.

dobnes. Poválečná kontrola pohybu a relativně prázdný venkov v důsledku odsunu německého obyvatelstva nabízely prostor k útěku či novému životnímu začátku širokým vrstvám. Vedle mnoha dobrodruhů tak objevovali uprázdněné prostředí i průkopníci chalupaření. Ačkoli je v tomto období z podobných důvodů i znatelný rozmach podnikových společných odborových rekreací², duch individualismu a touhy po vlastnictví dává základ trvalejšímu zájmu o chalupaření, který se posléze, když „dojdou“ volná stavení i možné pozemky, rozšiřuje v méně prostorově náročné chataření. Relativní blízkost dojezdu v rámci republiky, omezené možnosti cestování i seberealizace patří k hlavním důvodům, které měly v masové míře motivovat obyvatelstvo k následování chalupářských pionýrů a aktivnímu vyhledávání ostrůvků klidu. Tato vlna kulminovala za normalizace, obvykle interpretované jako dobu ústupu mas z angažovanosti a veřejného života k soukromým, privátním záležitostem. Tehdy také počítáme bezprecedentní statistický nárůst objektů druhého bydlení. V letech 1970-1990 se zvětšil o více než třetinu ze 156 000 objektů na 267 000. Tomuto období je tak logicky v knize věnována největší pozornost.

Autorka uvádí, že ačkoli byla tato aktivita režimem respektována, paradoxně jej jako ukázkou aktivního vyhledávání a udržování soukromého vlastnictví nabourávala. Třebaže se tedy chalupářský boom spojuje s léty 1968-1989, je otázkou, zda by se nerozvinul i v jiném systému, když jeho hybatelem by byl nabytý volný čas (související s dvoudenním víkendem) i relativní bohatnutí společnosti, jakož i její lepší mobilita spojená s automobilismem, který v této době nabíral na popularitě. To nám potvrzuje i fakt, že hodnotu úniku z města a budování druhého bydlení sdílely všechny vrstvy obyvatelstva bez rozdílu – od zapřísažlých straníků, přes tolerantní společenskou většinu až po disidenty.

Naopak specifika daná socialistickým systémem bychom mohli hledat v dopadu nedostatkového zboží na vznik osobitého (nejen) chalupářského kutilství. I to se ovšem rozvíjí do dnešních dnů. Podobně by bylo možné vliv režimu hledat v podmínkách dosažení chaty či chalupy, často v závislosti na stranické příslušnosti, loajalitě k moci a s tím ruku v ruce jdoucím konexím. Toto penzum po roce 1989 nahradily jako rozhodující výhoda volný čas a hlavně finanční prostředky. Ačkoli tak v knize nikde explicitně nezazní, s podporou ar-

gumentů v rozhovorech se zde nabízí obrázek kontinuálního vývoje fenoménu, který dlouhodobě poznamenal životní hodnoty nemalé části obyvatel. Narátoři vzpomínají jako by to bylo včera, kdy si udělali malá kamínka či poprvé pozvali široké příbuzenstvo či známé na silvestrovskou oslavu.

Co by jistě šlo v rámci knihy rozvinout, je samotné dělení chalupaření a chataření do dvou oblastí. Menší a dostupnější chaty často vznikaly v blízkosti domovského pobytu majitelů a obvykle i v rámci širší komunity. Konkrétní příběh budování příměstské chatové osady, by tak záběr knihy vhodně rozšířil. Chatařství by pak samo o sobě mohlo nalézt své antropologické místo někde mezi společnými rekreacemi a individuálním odpočinkem spojeným s chalupou. Vlastnictví chaty jako viditelného místa uprostřed dalších chat lze pak vhodně spojit s formou dosahování sociální prestiže, o které jako jedním z možných důvodů k pořízení druhého bydlení v krátkosti autorka i hovoří. Zatímco chalupa je více výrazem společenského individualismu, chata v kolonii lépe vystihuje snahu o sžívání se v kolektivu a veřejné demonstrace dosažení jisté životní úrovně rodiny či jednotlivce. Kniha tak celkově vyznívá více jako interpretace vlastnictví chalupy než chaty.

V rámci českých dějin 20. století se často hovoří o chaosu a diskontinuitě jeho jednotlivých úseků. Právě téma chataření a chalupaření však jde v kontrapozici k tomuto tvrzení. Vedle chalupářské módy, podobně třeba jako televizních seriálů, populární hudby, nebo i chalupaření blízkému trampingu nacházíme v žitých kategoriích jasné specifikum národního prostoru, ve kterém se narativy v důležitých historických zlomech příliš neměnily. Zvláště dějiny druhé poloviny 20. století jsou v tomto případě výtečným příkladem plynulého vývoje, což v knize o chatařích a chalupářích skvěle potvrzují i vyprávění narátorů. Ač se tématům každodennosti dostává v českém prostředí stále větší pozornosti, jejich zdůrazněním v shrnujících publikacích a učebnicích, výuce či třeba muzejních expozicích, by tak bylo možno srozumitelněji řešit problém, jak se vypořádávat s fenoménem češství a jeho svérázu ve 20. století. Politické dějiny plné chaosu a často neuchopitelných zvratů je totiž až tak moc neodrážejí. Kniha o chalupaření soustředěná na zhruba posledních sedmdesát let však napovídá mnoho.